14-mavzu. Ota-ona va bolalar örtasidagi şaxsiy nomulkiy munosabatlar

14-mavzu / 16 · 1-semestr

MUNDARIJA

1. Bob
2. Qisqaça xulosa
3. Kazuslar (IRAC)
4. Test
5. Glossariy
6. Xronologiya
7. Mind-map
8. Tuşuntiriş va sxema
9. Manbalar

Bob

Oila huquqida ota-ona va bolalar örtasidagi şaxsiy nomulkiy munosabatlar eng muhim institutlardan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti va sivilizatsiya rivojlanişi bilan bolaning oiladagi huquqiy maqomi tubdan özgarib, u ota-ona hokimiyatining obyekti emas, balki mustaqil huquqlar subyektiga aylandi. Uşbu darsda biz voyaga yetmagan bolalarning şaxsiy nomulkiy huquqlari tuşunçasi va turlarini, jumladan, ism va familiya oliş, öz fikrini bildiriş huquqlarini körib çiqamiz. Şuningdek, boladan alohida yaşayotgan ota-onaning muloqot huquqi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari şaroitida bola huquqlarini himoya qiliş kabi zamonaviy masalalarni tahlil qilamiz. Dars davomida bolalarni oilaviy tazyiq va zöravonlikdan himoya qiliş, ota-onalik huquqini çeklaş va undan mahrum qilişning nazariy hamda amaliy muammolariga alohida töxtalamiz. Bu bilimlar bölajak huquqşunoslar uçun oilaviy nizolarni töğri va adolatli hal etişda mustahkam poydevor bölib xizmat qiladi.

QISQAÇA

- 10 yosh — Rozilik yoşi (Ism özgartiriş, farzandlikka oliş va huquqni tiklaşda bolaning roziligi talab qilinadigan yoş (Oila kodeksi, 70, 82-moddalar).)
- 14 yosh — Mustaqil sudga murojaat (Bola öz huquqlarini himoya qiliş uçun mustaqil ravişda sudga murojaat qilişi mumkin bölgan yoş (Oila kodeksi, 67-modda).)
- 6 oy — Çeklaşdan keyingi muddat (Ota-onalik huquqi çeklangandan söng xulq-atvor özgarmasa, mahrum qiliş da’vosi kiritiladigan muddat (Oila kodeksi, 83-modda).)

14.1 Voyaga yetmagan bolalarning şaxsiy nomulkiy huquqlari: tuşunçasi va turlari

Tarixiy taraqqiyot davomida bolaning huquqiy maqomi uzoq evolyutsiyani bosib ötgan. Qadim zamonlarda, jumladan Rim huquqida ota öz farzandlari ustidan mutlaq hokimiyatga ega bölib, hatto ularning hayoti

va ölimini hal qiliş huquqiga ega bölgan. Yurtimiz tarixida esa “Avesto” davridan boşlab bola tarbiyasiga ota-ona va uruğ mas’ul ekanligi, homilani himoya qiliş va bolalarni öqitiş qoidalari belgilangan. Bugungi kunda bola huquqlari inson huquqlarining ajralmas qismi sifatida xalqaro va milliy darajada himoya qilinadi. Voyaga yetmagan bolalarning şaxsiy nomulkiy huquqlari deganda ma’lum bir yoş va muddat bilan çegaralangan, ota-ona (ularning örnini bosuvçilar) iştiroki bevosita boğliq bölgan, bolaning yaşaşi, qadr-qimmati, soğlom turmuş tarzi, şaxsiy qobiliyatlarini amalga oşirişga qaratilgan, qonun bilan himoya qilinadigan nomoddiy huquqlar tizimi tuşuniladi. Oila huquqi nazariyasida bolaning şaxsiy nomulkiy huquqlari ikkiga: moddiy va protsessual huquqlarga tasniflanadi. Moddiy huquqlarga oilada yaşaş va tarbiyalaniş (Oila kodeksi, 65-modda), ota-onasi va boşqa qarindoşlari bilan körişiş (Oila kodeksi, 66-modda), ism va familiya oliş huquqlari kiradi. Protsessual huquqlarga esa öz huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qiliş, sudga murojaat qiliş va iş yuritişda iştirok etiş huquqlari kiradi. Qonunçilikka köra, har bir bola oilada yaşaş va tarbiyalaniş, öz ota-onasini biliş, ularning ğamxörligidan foydalaniş huquqiga ega, bolaning eng ustun manfaatlariga zid bölgan holatlar bundan mustasnodir. Faraziy misol: 12 yoşli Alişerning ota-onasi vafot etgan. Uning oilada tarbiyalaniş huquqini ta’minlaş maqsadida vasiylik va homiylik organi uni yaqin qarindoşlari oilasiga homiylikka beradi. Muallifning ilmiy taklifiga köra, global ijtimoiy ehtiyojlardan kelib çiqib, bolaning soğlom rivojlaniş, qulay atrof-muhitga ega böliş, intellektual mulkdan foydalaniş va madaniy hayotda iştirok etiş huquqlarini Oila kodeksida töğridan-töğri mustahkamlaş maqsadga muvofiqdir.

- Har bir bola oilada yaşaş va tarbiyalaniş huquqiga ega (Oila kodeksi, 65-modda).
- Bola ota-onasi va boşqa qarindoşlari bilan körişiş huquqiga ega (Oila kodeksi, 66-modda).
- Bolaning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qiliş uning ota-onasi, qonunda nazarda tutilgan hollarda vasiylik va homiylik organi, prokuror va sud tomonidan amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 67-modda).

> **ASOSIY FIKR**
> Bolaning şaxsiy nomulkiy huquqlari mutlaq xususiyatga ega emas, çunki ularni amalga oşirişda yoşiga köra ota-ona yoki qonuniy vakillarning iştiroki talab etiladi.

> **TAQQOSLANG**
> Moddiy huquqlar (masalan, oilada yaşaş) bolaning kundalik hayotiy maqomini belgilasa, protsessual huquqlar (masalan, sudga murojaat qiliş) bu huquqlar buzilganda ularni himoya qiliş mexanizmini beradi.

14.2 Bolaning ism, ota ismi va familiyaga bölgan huquqi

Har bir bola tuğilgan paytdan e’tiboran familiya, ism, ota ismi oliş huquqiga ega (Oila kodeksi, 69-modda). Bolaga ism ota-onaning kelişuviga binoan, ota ismi esa otasining ismiga köra beriladi. Bolaning familiyasi ota-onaning familiyasiga qarab belgilanadi. Agar ota-ona turli familiyalarda bölsa, ularning kelişuviga binoan bolaga otasining yoki onasining familiyasi beriladi. Ota-onaning xohişiga köra, milliy an’analarga köra boboning ismi böyiça ham familiya berilişi mumkin. Ota-ona örtasida bolaning ismi va familiyasi böyiça kelişuv bölmaganda, nizo vasiylik va homiylik organi tomonidan hal etiladi. Bolaning ismi va familiyasini özgartiriş uning 16 yoşga tölguniga qadar ota-onaning birgalikdagi arizasiga binoan, bola manfaatlarini e’tiborga olib FHDYo organi tomonidan amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 70-modda). Agar ön yoşga tölgan

bolaning ismi yoki familiyasi özgartirilayotgan bölsa, bunga faqat uning roziligi bilan yöl qöyiladi. Faraziy misol: Ota-ona ajraşgan va bola onasi bilan yaşaydi. Ona bolaga öz familiyasini bermoqçi. Agar ota bunga rozi bölmasa, vasiylik va homiylik organi bolaning manfaatlari va ota-onaning fikrini hisobga olib qaror qabul qiladi. Agar ota aliment tölaşdan böyin tovlayotgan bölsa, uning fikri hisobga olinmasligi mumkin. Muallifning ilmiy taklifiga köra, bugungi kunda ota-onalar tomonidan bolalarga raqamlar, belgilar, haqoratli sözlar, hayvon nomlari yoki milliy mentalitetga yot bölgan ma’nosiz ismlar qöyiş holatlari uçramoqda. Bunga çek qöyiş maqsadida Oila kodeksiga ota-onalarning ism tanlaş huquqini bola manfaatlari doirasida çeklovçi, noan’anaviy va ğalati ismlarni taqiqlovçi maxsus normalar kiritilişi taklif etiladi.

- Bola ism, ota ismi va familiya oliş huquqiga ega (Oila kodeksi, 69-modda).
- Ota-ona örtasida ism böyiça kelişmovçilik vasiylik va homiylik organi tomonidan hal etiladi (Oila kodeksi, 69-modda).
- 10 yoşga tölgan bolaning ismi yoki familiyasini özgartirişga faqat uning roziligi bilan yöl qöyiladi (Oila kodeksi, 70-modda).

> **IMTIHON UÇUN**
> Imtihonda çalğituvçi savol: Ota-ona ism borasida kelişa olmasa, nizo FHDYo tomonidan hal etiladimi? Yöq, qonunga köra bu nizo vasiylik va homiylik organi tomonidan hal etiladi.

> **KÖP UÇRAYDIGAN XATO**
> 10 yoşga tölgan bolaning ismini uning roziligisiz özgartiriş qonunga zid. Ota-ona qançalik xohlamasin, bolaning ixtiyoriy roziligi şart.

14.3 Bolaning öz fikrini bildiriş huquqi

Bolaning öz fikrini ifoda etiş huquqi uni oilaviy-huquqiy munosabatlarning mustaqil subyekti sifatida e’tirof etişning muhim kafolatidir. Oila kodeksining 68-moddasiga muvofiq, oilada bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday masala hal qilinayotganda bola öz fikrini erkin ifoda qilişga, şuningdek har qanday sud muhokamasi yoki ma’muriy muhokama jarayonida sözlaşga haqlidir. Bunda qaror qabul qilişga vakolatli bölgan organlar va mansabdor şaxslar bolaning manfaatlariga taalluqli masalalarni hal qilişda bolaning fikrini, uning yoşidan qat’i nazar, körib çiqişi hamda bolaning eng ustun manfaatlaridan kelib çiqqan holda qarorlar qabul qilişi kerak. Bolaning roziligi majburiy bölgan holatlar qonunçilikda aniq belgilangan: 10 yoşga tölgan bolaning ismini yoki familiyasini özgartiriş (70-modda), ota-onalik huquqini tiklaş (82-modda), şuningdek farzandlikka oliş holatlarida uning roziligi talab qilinadi. Faraziy misol: Ota-ona ajraşmoqda va sud bolaning kim bilan yaşaşini belgilaşi kerak. Sudya 8 yoşli Malikaning fikrini eşitadi. Garçi u 10 yoşga tölmagan bölsa-da, uning yoşidan qat’i nazar fikri inobatga olinadi va eng ustun manfaatlari asosida baholanadi. Muallifning ilmiy taklifiga köra, global özgarişlar davrida bolalarning intellektual va ruhiy yetiliş yoşi qisqarganligini inobatga olib, bolaning fikrini majburiy hisobga oliş yoşini 7 yoş etib belgilaş (ayrim xorijiy davlatlar tajribasi kabi) hamda ota-onalik huquqidan mahrum etiş, ota-onalikni belgilaş kabi işlarda ham bolaning fikri talab etiladigan holatlar röyxatini kengaytiriş maqsadga muvofiqdir.

- Bola öz manfaatlariga taalluqli masalalarda yoşidan qat’i nazar fikr bildirişga haqli (Oila kodeksi, 68-modda).

• 10 yoşga tölgan bolaga nisbatan ota-onalik huquqining tiklanişiga faqat uning roziligi bilan yöl qöyiladi (Oila kodeksi, 82-modda).

TAQQOSLANG
Fikr bildiriş va rozilik beriş farqi: Fikr bildiriş yoşdan qat'i nazar har qanday masalada amalga oşiriladi. Rozilik esa qonunda aniq körsatilgan holatlarda (masalan, ism özgartiriş) 10 yoşdan boşlab majburiy talab etiladi.

IŞ BILAN BOĞLIQLIK
Amaliyotda sudya bolaning fikrini eşitayotganda ota-onaning bosimi yöqligini aniqlaş uçun psixolog iştirokida suhbat ötkazişi mumkin.

14.4 Boladan alohida yaşayotgan ota-onaning huquqlari

Ota-onaning nikohdan ajralişi yoki alohida yaşaşi bolaning huquqlariga ta'sir qilmaydi. Oila kodeksining 76-moddasiga köra, boladan alohida yaşayotgan ota (ona) bola bilan körişiş, uning tarbiyasida iştirok etiş va ta'lim olişi masalasini hal etişda qatnaşiş huquqiga ega. Bola bilan birga yaşayotgan ota yoki ona bunday muloqotga, agar u bolaning jismoniy va ruhiy soğliğiga, axloqiy kamolotiga zarar keltirmasa, qarşilik qilmasligi kerak. Ota-ona muloqot tartibi töğrisida yozma kelişuv tuzişlari mumkin. Agar kelişa olmasalar, nizo sud tomonidan vasiylik va homiylik organi iştirokida hal qilinadi. Şuningdek, alohida yaşayotgan ota (ona) ta'lim va davolaş muassasalaridan öz bolasi töğrisida axborot oliş huquqiga ega. Axborot beriş faqat bolaning hayoti va soğliği uçun xavf bölgandagina rad etilişi mumkin. Faraziy misol: Ota-ona ajraşgan, bola onasi bilan yaşaydi. Ota aliment tölaşni keçiktirganligi sababli ona bolani ota bilan körişişiga ruxsat bermayapti. Bu noqonuniy. Aliment qarzdorligi muloqot huquqini bekor qilmaydi. Muallifning ilmiy taklifiga köra, bugungi kunda mehnat migratsiyasi va boşqa sabablarga köra ota-onalarning uzoq masofada yaşaşi köpaygan. Şu sababli, qonunçilikka axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (videoqöngiroqlar, messenjerlar) orqali muloqot qilişni anglatuvçi "virtual tashrif" institutini kiritiş va bola bilan birga yaşovçi ota-onaga uşbu virtual muloqot uçun şaroit yaratib beriş majburiyatini yuklaş taklif etiladi.

• Alohida yaşayotgan ota (ona) bola bilan körişiş va tarbiyasida qatnaşiş huquqiga ega (Oila kodeksi, 76-modda).

• Nizo sud tomonidan bolaning eng ustun manfaatlari va fikrini hisobga olgan holda hal qilinadi (Oila kodeksi, 76-modda).

• Bobo, buvi va boşqa yaqin qarindoşlar ham bola bilan körişiş huquqiga ega (Oila kodeksi, 77-modda).

ASOSIY FIKR
Sudning muloqot tartibi haqidagi hal qiluv qarori qasddan bajarilmasa, sud boladan alohida yaşayotgan ota (ona)ning talabiga binoan bolani unga beriş töğrisida qaror çiqarişi mumkin.

IMTIHON UÇUN
Aliment tölamaslik bolani körişiş huquqidan avtomatik ravişda mahrum qilmaydi. Bu huquq faqat sud tartibida, bolaga xavf tuğdirganda çeklanişi mumkin.

14.5 Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari şaroitida bola huquqlarini himoya qiliş

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanişi bolalar uçun keng imkoniyatlar yaratişi bilan birga, ularning axborot xavfsizligiga jiddiy tahdidlarni ham keltirib çiqarmoqda. “Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonunga asosan, har bir bola özining soğliği, axloqiy va ma’naviy kamol topişiga ziyon yetkazmaydigan axborotni oliş huquqiga ega. Pornografiya, şafqatsizlik va zöravonlikni namoyiş etuvçi, bolalarga zararli ta’sir körsatuvçi axborotlardan foydalaniş taqiqlanadi. Oila kodeksining 73-moddasiga muvofiq, ota-ona öz bolalarining tarbiyasi va kamoloti uçun javobgardir. Ular farzandlarining jismoniy, ruhiy va ma’naviy kamoloti haqida ğamxörlik qilişlari şart. Raqamli makonda bu majburiyat bolani zararli kontentdan, kiberbullingdan va xavfli öyinlardan himoya qilişni anglatadi. Faraziy misol: 13 yoşli Jasur internetda öz joniga qasd qilişni tarğib qiluvçi xavfli guruhlarga a’zo bölib qoldi. Ota-onasi uning xulq-atvoridagi özgarişlarni sezib, internetdan foydalanişini nazoratga oldi va psixologik yordam körsatdi. Bu ota-onaning bolani xavfli axborotdan himoya qiliş majburiyatini bajarganligini körsatadi. Muallifning ilmiy taklifiga köra, ota-onalarning bolalarni zararli axborotdan himoya qilişdagi huquq va majburiyatlarini Oila kodeksida alohida modda bilan mustahkamlaş zarur. Xususan, ota-onalarga bolaning yoşiga töğri kelmaydigan, soğliği va rivojlanişi uçun zararli bölgan ma’lumotlarga kirişini çeklaş majburiyatini aniq yuklaş, şuningdek, milliy miqyosda “ota-ona nazorati” dasturlarini joriy etiş taklif etiladi.

- Ota-ona öz bolalarining soğliği, ruhiy va ma’naviy kamoloti haqida ğamxörlik qilişlari şart (Oila kodeksi, 73-modda).
- Bolani zararli axborotdan himoya qiliş davlat va ota-onalarning hamkorligini talab etadi (“Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun).

> **ASOSIY FIKR**
> Raqamli makonda bolani himoya qiliş faqat davlatning emas, birinçi navbatda ota-onaning şaxsiy nomulkiy majburiyatidir.

14.6 Bolalarni oilaviy tazyiq va zöravonlikdan himoya qiliş

Bolani oilada tarbiyalaş uning huquq va manfaatlarini ta’minlovçi ustuvor şakldir. Oila kodeksining 67-moddasiga köra, bola ota-ona (ularning örnini bosuvçi şaxslar) tomonidan qilinadigan suiiste’molliklardan himoyalaniş huquqiga ega. Bolaning huquq va qonuniy manfaatlari buzilganda, ota-ona öz majburiyatlarini bajarmaganda yoki huquqlarini suiiste’mol qilganda, bola vasiylik va homiylik organiga, 14 yoşga tölgandan keyin esa mustaqil ravişda sudga murojaat qiliş huquqiga ega. Bolaning hayoti yoki soğliğiga xavf tuğilganligidan xabardor bölgan şaxslar bu haqda zudlik bilan vasiylik va homiylik organiga ma’lum qilişi şart. Muallifning ilmiy tahliliga köra, oiladagi zöravonlik faqat jismoniy kuç işlatiş bilan çeklanmaydi. Uning ruhiy (haqoratlaş, kamsitiş, qörqitiş), jismoniy (tan jarohati yetkaziş), jinsiy (jinsiy erkinlikka tahdid) va iqtisodiy (moddiy ta’minlamaslik) turlari mavjud. Faraziy misol: Ota doimiy ravişda spirtli içimlik içib, 11 yoşli öğlini sababsiz kaltaklaydi va haqorat qiladi. Qöşnilar bu holatni körib, vasiylik va homiylik organiga xabar berişadi. Organ zudlik bilan bolani xavfsiz joyga köçiradi va otaga nisbatan çora köriş uçun sudga da’vo kiritadi. Muallifning ilmiy taklifiga köra, qonunçilikda “bolaga nisbatan zo‘ravonlik” tuşunçasi va uning turlariga (ruhiy, jismoniy, jinsiy, iqtisodiy) aniq yuridik ta’rif beriş hamda “Bolalarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi maxsus qonunni qabul qiliş zarur.

• Bola ota-ona tomonidan qilinadigan suiiste'molliklardan himoyalaniş huquqiga ega (Oila kodeksi, 67-modda).

• 14 yoşga tölgan bola öz huquqlarini himoya qiliş uçun mustaqil ravişda sudga murojaat qilişi mumkin (Oila kodeksi, 67-modda).

• Bolaning hayotiga xavf tuğilganda vasiylik va homiylik organi uni zudlik bilan olişga haqli (Oila kodeksi, 87-modda).

KÖP UÇRAYDIGAN XATO

Zöravonlik deganda faqat jismoniy kaltaklaşni tuşuniş xato. Bolani doimiy qörqitiş, kamsitiş va e'tiborsiz qoldiriş ham qonun bilan taqiqlangan ruhiy zöravonlik hisoblanadi.

IMTIHON UÇUN

Kimlar bolaga xavf tuğilganda xabar berişga majbur? Qonunga köra, bu holatdan xabardor bölgan har qanday şaxs vasiylik va homiylik organiga xabar berişi şart.

14.7 Ota-onalik huquqini çeklaş va undan mahrum qiliş muammolari

Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş va uni çeklaş bolani himoya qilişning eng sönggi, favqulodda çoralari hisoblanadi. Oila kodeksining 79-moddasida ota-onalik huquqidan mahrum qiliş asoslari qat'iy belgilangan: ota-onalik majburiyatlarini bajarişdan (şu jumladan aliment tölaşdan) boş tortiş, bolani muassasadan olişdan uzrsiz boş tortiş, huquqlarni suiiste'mol qiliş, bolaga şafqatsiz muomala qiliş, muttasil içkilikbozlik yoki giyohvandlikka mubtalo böliş, qasddan jinoyat sodir etiş. Mahrum qiliş faqat sud tartibida amalga oşiriladi. Ota-onalik huquqini çeklaş esa (83-modda) bolani ota-onadan mahrum qilmay turib olib qöyişdir. Bu çora bolani ota-ona bilan qoldiriş ota-onaga boğliq bölmagan sabablarga köra (masalan, ruhiy kasallik) xavfli bölganda yoki mahrum qiliş uçun yetarli asos bölmasa-da, bola uçun xavf tuğdirganda qöllaniladi. Agar ota-ona öz xulq-atvorini özgartirmasa, 6 oydan söng mahrum qiliş da'vosi kiritilişi şart. Har ikki holatda ham ota-ona bolaga ta'minot beriş (aliment) majburiyatidan ozod qilinmaydi (81, 84-moddalar). Faraziy misol: Ona oğir ruhiy kasallikka çalingan va öz harakatlarini boşqara olmaydi. Sud bolaning xavfsizligini ta'minlaş uçun onaning ota-onalik huquqini çeklaydi va bolani vasiylik organiga beradi. Bu yerda ona aybdor bölmagani uçun huquqdan mutlaq mahrum qilinmaydi. Muallifning ilmiy xulosasiga köra, ota-onalik huquqidan mahrum qiliş avtomatik jarayon emas, balki har bir holatda bolaning eng ustun manfaatlari, ota-onaning şaxsi va tuzaliş imkoniyatlari sud tomonidan çuqur örganilişi lozim.

• Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş faqat qat'iy asoslarga köra sud orqali amalga oşiriladi (Oila kodeksi, 79, 80-moddalar).

• Huquqdan mahrum qilingan yoki çeklangan ota-ona aliment tölaşdan ozod qilinmaydi (Oila kodeksi, 81, 84-moddalar).

• Çeklaş ota-onaga boğliq bölmagan sabablarga köra ham qöllanilişi mumkin (Oila kodeksi, 83-modda).

TAQQOSLANG

Mahrum qiliş (aybli xatti-harakat uçun qat'iy jazo) va Çeklaş (bolani himoya qiliş uçun vaqtinçalik yoki aybsiz holatlarda olinadigan çora) örtasidagi farqni biliş muhim.

IMTIHON UÇUN

Ota-onalik huquqidan mahrum qilingan şaxs bolaga nisbatan barça huquqlarni (imtiyozlar, ta’minot oliş) yöqotadi, lekin bola özining meros oliş va uy-joyga bölgan mulkiy huquqlarini saqlab qoladi.

ASOSIY XULOSALAR

1. Bola ota-ona hokimiyatining obyekti emas, balki mustaqil şaxsiy nomulkiy huquqlar subyektidir.
2. Bolaning oilada yaşaş, ism va familiya oliş, muloqot qiliş huquqlari qonun bilan kafolatlangan.
3. Oila kodeksiga köra, bola yoşidan qat’i nazar öz fikrini bildirişga haqli, 10 yoşdan boşlab esa ayrim masalalarda uning roziligi şart.
4. Ota-onaning ajralişi yoki alohida yaşaşi bolaning har ikki ota-ona bilan muloqot qiliş huquqini bekor qilmaydi.
5. Raqamli texnologiyalar rivojlangan davrda bolani zararli axborotdan himoya qiliş ota-onaning asosiy majburiyatlaridan biriga aylangan.
6. Bolaga nisbatan har qanday zöravonlik (jismoniy, ruhiy, jinsiy, iqtisodiy) qat’iyan taqiqlanadi va davlat himoyasidadir.
7. Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş yoki çeklaş bolani himoya qilişning favqulodda çorasi bölib, ota-onani aliment tölaşdan ozod etmaydi.

Qisqaça xulosa

Uşbu darsda ota-ona va bolalar örtasidagi şaxsiy nomulkiy munosabatlarning huquqiy asoslari, nazariy va amaliy muammolari körib çiqildi. Voyaga yetmagan bolaning şaxsiy nomulkiy huquqlari qatoriga uning oilada yaşaş, tarbiyalaniş, ism va familiya oliş, öz fikrini bildiriş hamda ota-onasi bilan muloqot qiliş huquqlari kiradi. Qonunçilikka köra, bola yoşidan qat’i nazar öz fikrini bildirişga haqli, 10 yoşdan boşlab esa uning ismini özgartiriş kabi masalalarda roziligi majburiydir. Ota-onaning ajraşişi bolaning huquqlariga ta’sir qilmaydi; alohida yaşayotgan ota yoki ona bola tarbiyasida qatnaşiş va u bilan körişiş huquqiga ega. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari şaroitida bolani zararli axborotdan himoya qiliş ota-onaning muhim majburiyatiga aylangan. Şuningdek, darsda bolalarni oilaviy tazyiq va zöravonlikning barça şakllaridan (jismoniy, ruhiy, jinsiy, iqtisodiy) himoya qiliş mexanizmlari yoritildi. Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş va çeklaş asoslari, ularning farqlari va huquqiy oqibatlari tahlil qilindi. Bu çoralar qöllanilganda ham ota-ona bolaga ta’minot beriş majburiyatidan ozod qilinmasligi alohida ta’kidlandi. Muallifning ilmiy takliflari orqali qonunçilikni yanada takomillaştiriş istiqbollari körsatib ötildi.

ASOSIY PRINSIPLAR

1. Bolaning eng ustun manfaatlari har qanday qaror qabul qilişda ustuvor ahamiyatga ega.
2. Bola ota-ona hokimiyatining obyekti emas, mustaqil huquqlar subyektidir.
3. Ota-onaning nikohdan ajralişi bolaning muloqot huquqini çeklamaydi.
4. Bolaning fikri yoşidan qat’i nazar eşitilişi şart, 10 yoşdan e’tiboran roziligi olinadi.
5. Raqamli muhitda bolani zararli axborotdan himoya qiliş ota-onaning qonuniy majburiyatidir.

6. Oilaviy zöravonlikning har qanday körinişi qonun bilan taqiqlanadi va davlat aralaşuvini talab qiladi.
7. Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş yoki çeklaş aliment tölaş majburiyatini bekor qilmaydi.

ASOSIY ATAMALAR

Şaxsiy nomulkiy huquqlar · Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş · Ota-onalik huquqini çeklaş · Bola manfaatlarining ustuvorligi · Vasiylik va homiylik organi · Virtual taşrif · Axborot xavfsizligi · Ruhiy zöravonlik · Rozilik yoşi

IMTIHONGA TAYYORGARLIK

- Bolaning şaxsiy nomulkiy huquqlari turlarini sanab bera olasizmi?
- Qaysi holatlarda bolaning roziligi majburiy talab qilinadi (yoşini körsating)?
- Boladan alohida yaşayotgan ota yoki onaning muloqot huquqi qanday amalga oşiriladi?
- Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş va uni çeklaş örtasidagi asosiy farqlar nimada?
- Ota-onalik huquqidan mahrum qilingan şaxs aliment tölaşdan ozod qilinadimi?
- Bolani zararli axborotdan himoya qilişda ota-onaning qanday majburiyatlari bor?
- Oiladagi zöravonlikning qanday turlari mavjud va ular qanday oqibatlarga olib keladi?

Kazuslar (IRAC)

1-kazus · Bolaning ismini özgartiriş va uning fikrini inobatga oliş

FAKTLAR

Er-xotin Rustam va Malika qonuniy nikohdan ajraşgan. Ularning 11 yoşli öğli Jasur onasi Malika bilan yaşaydi. Malika özining qizlik familiyasiga qaytgan va öğli Jasurning ham familiyasini özining familiyasiga özgartirmoqçi. Şuningdek, u Jasurning ismini ham Jahongir deb özgartiriş haqida vasiylik va homiylik organiga ariza bergan. Rustam bu holatga qat'iy qarşilik bildirmoqda va bolaning familiyasi hamda ismi özgarişiga rozi emas. Jasurning özi esa otasining familiyasida qolişni va ismini özgartirmaslikni xohlayotganini bildirgan. Vasiylik va homiylik organi otasining roziligi yöqligi va bolaning fikrini inobatga olib, qanday qaror qabul qilişi kerakligi masalasi yuzaga kelgan.

MASALA

Ota-ona alohida yaşaganda 10 yoşdan oşgan bolaning ism va familiyasini özgartirişda bolaning roziligi va otaning fikri qanday huquqiy ahamiyatga ega?

NORMA

Oila kodeksining 70-moddasiga asosan, ön yoşga tölgan bolaning ismi yoki familiyasini özgartirişga faqat uning roziligi bilan yöl qöyiladi. Agar ota-ona alohida yaşasa va bola bilan birga yaşovçi ota (ona) bolaga öz familiyasini berişni xohlasa, vasiylik va homiylik organi bu masalani bolaning manfaatlarini va ona

(ota)ning fikrini hisobga olgan holda hal qiladi. Oila kodeksining 68-moddasiga köra, oilada bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday masala hal qilinayotganda bola öz fikrini erkin ifoda qilişga haqlidir.

TAHLIL

1) Qonunçilikka köra, bola ön olti yoşga tölgunça uning ism va familiyasini özgartiriş vasiylik va homiylik organining ruxsati bilan amalga oşiriladi. Ota-ona alohida yaşaganda, bola bilan yaşovçi ota yoki ona bolaga öz familiyasini berişni xohlasa, albatta boşqa ota-onaning fikri inobatga olinişi şart. 2) Oila kodeksining 70-moddasiga asosan, 10 yoşga tölgan bolaning ismi yoki familiyasini özgartirişga faqat uning ixtiyoriy roziligi bilan yöl qöyiladi. Jasur 11 yoşda bölganligi sababli, uning roziligisiz ism va familiyani özgartiriş qonunan mumkin emas. Bu qoida bolaning şaxsiy nomulkiy huquqlarini himoya qilişga qaratilgan. 3) Jasur öz ismini va familiyasini özgartirişga qarşi ekanligini oçiq bildirgan. Vasiylik va homiylik organi bolaning eng ustun manfaatlaridan kelib çiqqan holda, uning öz fikrini va otasining e’tirozini inobatga olib, onaning arizasini rad etişi lozim.

XULOSA

Jasur 11 yoşda bölganligi sababli, uning ism va familiyasini özgartiriş uçun qonun uning qat’iy roziligini talab qiladi. Bolaning roziligi yöqligi va otasining qarşiligi sababli ism va familiya özgartirilmaydi.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Bolaning ism va familiyasini özgartiriş tartibi qanday?
2. Ön yoşga tölgan bolaning ism va familiyasini özgartirişda uning roziligi talab qilinadimi?
3. Ota-ona örtasida kelişuv bölmaganda nizo qanday hal etiladi?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

2-kazus · Alohida yaşayotgan otaning bola bilan muloqot qiliş huquqi

FAKTLAR

Er-xotin Sanjar va Nodira sud orqali nikohdan ajraşgan. Sud ularning 7 yoşli qizi Layloni onasi Nodira bilan yaşaşini belgilagan. Sanjar qizi bilan har dam oliş kunlari körişişni xohlaydi. Biroq Nodira Sanjarning qizi bilan körişişiga qat’iy qarşilik qilmoqda. Nodiraning ta’kidlaşiça, Sanjar uçraşuvlar davomida qiziga onasi haqida yomon gaplar gapirib, bolaning ruhiyatiga salbiy ta’sir körsatmoqda va uni onasiga qarşi gijgijlamoqda. Sanjar esa ota sifatida bola tarbiyasida iştirok etiş va u bilan körişiş huquqiga ega ekanligini rökaç qilib, vasiylik va homiylik organiga murojaat qildi.

MASALA

Boladan alohida yaşayotgan otaning bola bilan körişiş huquqi qanday amalga oşiriladi va onaning bu uçraşuvlarga qarşilik qilişi qonuniymi?

NORMA

Oila kodeksining 76-moddasiga köra, boladan alohida yaşayotgan ota (ona) bola bilan körişiş, uning tarbiyasida iştirok etiş huquqiga ega. Bola bilan birga yaşayotgan ota (ona) bolaning ona (ota)si bilan körişişiga, agar bunday körişiş bolaning jismoniy va ruhiy soğliğiga, axloqiy kamolotiga zarar keltirmasa, qarşilik qilmasligi kerak. Agar ota-ona kelişa olmasa, nizo ota-onaning talabiga binoan sud tomonidan vasiylik va homiylik organi iştirokida hal qilinadi.

TAHLIL

1) Qonunçilikka muvofiq, Sanjar boladan alohida yaşasa-da, qizi Laylo bilan körişiş va uning tarbiyasida iştirok etişdek şaxsiy nomulkiy huquqini saqlab qoladi. Ota-onaning ajralişi bolaning ota bilan muloqot qiliş huquqini bekor qilmaydi. 2) Nodira faqatgina uçraşuvlar bolaning jismoniy va ruhiy soğliğiga, axloqiy kamolotiga zarar keltirgan taqdirdagina qarşilik qilişi mumkin. Sanjarning bolani onasiga qarşi gijgijlaşi bolaning ruhiy holatiga zarar yetkazişi mumkin, biroq bu holat vasiylik organi yoki sud tomonidan isbotlanişi lozim. 3) Ota-ona muloqot tartibi böyiça özaro kelişa olmaganligi sababli, nizo sud orqali hal etiladi. Sud vasiylik va homiylik organining xulosasini inobatga olib, bolaning eng ustun manfaatlaridan kelib çiqqan holda körişiş vaqti, joyi va tartibini belgilab beradi.

XULOSA

Sanjar qizi bilan körişiş huquqiga ega. Agar uçraşuvlar bolaning ruhiyatiga zarar yetkazayotgani isbotlansa, sud muloqotni çeklaşi yoki ma’lum şartlar asosida, masalan, vasiylik organi iştirokida belgilaşi mumkin.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Boladan alohida yaşayotgan ota (ona) qanday huquqlarga ega?
2. Bola bilan birga yaşayotgan ota (ona) qanday hollarda uçraşuvga qarşilik qilişi mumkin?
3. Muloqot tartibi böyiça nizo qanday hal etiladi?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

3-kazus · Ota-onalik huquqini çeklaş va bolani himoya qiliş

FAKTLAR

Sakkiz yoşli Umidaning onasi vafot etgan. U otasi Botir bilan yaşaydi. Botir sönggi paytlarda oğir ruhiy tuşkunlikka tuşib, surunkali spirtli içimliklar iste’mol qila boşlagan. U uyga mast holda kelib, janjal kötaradi, ba’zan Umidani qarovsiz qoldiradi. Qöşnilar bu holat haqida mahalla fuqarolar yiğiniga va vasiylik hamda homiylik organiga xabar berişgan. Vasiylik va homiylik organi xodimlari vaziyatni örganganda, bolani otasi bilan qoldiriş uning hayoti va soğliği uçun xavfli ekanligini aniqlaşdi. Biroq Botir qizini yaxşi körişini, uni heç qaçon urmaganini aytib, ota-onalik huquqidan mahrum qilinmasligini söramoqda.

MASALA

Otaning xulq-atvori bola uçun xavf tuğdirganda, uni ota-onalik huquqidan mahrum qilmasdan turib huquqini çeklaş va bolani himoya qiliş tartibi qanday?

NORMA

Oila kodeksining 83-moddasiga köra, sud bolaning eng ustun manfaatlarini hisobga olgan holda otani ota-onalik huquqidan mahrum qilmay turib, bolani undan oliş töğrisida (ota-onalik huquqini çeklaş) hal qiluv qarori çiqarişi mumkin. Agar bolani ota bilan qoldiriş uning xulq-atvori oqibatida bola uçun xavf tuğdirsa, çeklaşga yöl qöyiladi. 87-moddaga asosan, bolaning hayoti va soğliği bevosita xavf ostida qolganda vasiylik va homiylik organi bolani zudlik bilan olişga haqli.

TAHLIL

1) Vasiylik va homiylik organi bolaning hayoti va soğliğiga bevosita xavf borligini aniqlasa, fuqarolar özini özi boşqariş organining hujjati asosida Umidani zudlik bilan otasidan olişi va bu haqda prokurorga xabar berişi şart. 2) Botirning surunkali içkilikbozligi va qizini qarovsiz qoldirişi bola uçun jiddiy xavf tuğdiradi. Sud bolaning manfaatlarini közlab, Botirni ota-onalik huquqidan mahrum qiliş uçun yetarli asoslar yöq deb topsa ham, uning ota-onalik huquqini çeklaşi mumkin. Agar u 6 oy içida xulqini özgartirmasa, mahrum qiliş da’vosi kiritiladi. 3) Huquqi çeklangan ota bolani şaxsan tarbiyalaş huquqidan mahrum böladi, lekin unga ta’minot beriş (aliment) majburiyatidan ozod qilinmaydi.

XULOSA

Botirning xulq-atvori bola uçun xavfli bölganligi sababli, sud uning ota-onalik huquqini çeklab, bolani vasiylik va homiylik organi qaramoğiga olib berişi lozim. Bu bolani oilaviy tazyiq va xavfdan himoya qilişning kafolatidir.

MUHOKAMA UÇUN SAVOLLAR

1. Bolaning hayoti yoki soğliğiga xavf tuğilganda qanday tezkor çoralar köriladi?
2. Ota-onalik huquqini çeklaş qanday hollarda qöllanadi?
3. Ota-onalik huquqini çeklaşning huquqiy oqibatlari nimalardan iborat?

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

Test

JAVOB TANLANADIGAN SAVOLLAR

1. Yetti yoşli bolaning ota-onasi vafot etdi. Bolaning qarindoşlari uni öz qaramoğiga olişni xohlab, özaro bahslaşmoqda. Qonunçilikka köra, bu vaziyatda bolaning oilada tarbiyalaniş huquqini qaysi organ ta’minlaydi?

- A. Vasiylik va homiylik organi
- B. Fuqarolik işlari böyiça sud
- C. Prokuratura organlari

• D. Içki işlar organi

TÖĞRI: A
Oila kodeksining 65-moddasiga köra, bolaning ota-onasi bölmaganda yoki ular ota-onalik huquqidan mahrum qilinganda va bola ota-ona qaramoğidan mahrum bölgan boşqa hollarda uning oilada tarbiyalaniş huquqi vasiylik va homiylik organi tomonidan ta’minlanadi. Bu qoida bolaning eng ustun manfaatlarini himoya qilişga xizmat qiladi.

2. Ota-ona 12 yoşli öğlining ismini özgartirmoqçi bölib, FHDYo organiga murojaat qilişdi. Qonunçilikka köra, bu vaziyatda ismni özgartiriş uçun kimning roziligi majburiy hisoblanadi?

• A. Faqat ota-onaning özaro kelişuvi yetarli
• B. Bolaning roziligi talab qilinadi
• C. Vasiylik va homiylik organining ruxsati kerak
• D. Sudning hal qiluv qarori talab etiladi

TÖĞRI: B
Oila kodeksining 70-moddasiga asosan, ön yoşga tölgan bolaning ismi yoki familiyasini özgartirişga faqat uning roziligi bilan yöl qöyiladi. Ota-onaning birgalikdagi arizasiga binoan bola ön olti yoşga tölgunça uning ismini özgartiriş FHDYo organi tomonidan amalga oşiriladi.

3. Sudda ota-ona ajraşayotganda 8 yoşli bolaning qaysi ota-ona bilan yaşaşi masalasi körilmoqda. Sudya bolaning fikrini eşitişni rad etdi va "bola hali 10 yoshga to‘lmagan", deb izoh berdi. Sudyaning uşbu harakati qonuniymi?

• A. Ha, qonunçilikda faqat 10 yoşdan oşgan bolaning fikri eşitiladi
• B. Yöq, faqat vasiylik organi bolaning fikrini eşitişi mumkin
• C. Yöq, bola yoşidan qat’i nazar öz fikrini bildirişga haqli
• D. Ha, 8 yoşli bola vaziyatni töğri baholay olmaydi

TÖĞRI: C
Oila kodeksining 68-moddasiga köra, oilada bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday masala hal qilinayotganda bola öz fikrini erkin ifoda qilişga haqli. Vakolatli organlar va mansabdor şaxslar masalani hal qilişda bolaning fikrini, uning yoşidan qat’i nazar, körib çiqişi hamda bolaning eng ustun manfaatlaridan kelib çiqib qaror qabul qilişi kerak.

4. Ota va ona ajraşgan, bola ona bilan yaşaydi. Ota aliment tölaşni 2 oyga keçiktirdi. Şuni rökaç qilib, ona otaga bola bilan körişişni taqiqlab qöydi. Onaning harakati qonunçilikka mos keladimi?

• A. Ha, aliment tölamagan ota bola bilan körişiş huquqidan mahrum böladi
• B. Ha, ona bola bilan birga yaşagani uçun barça qarorlarni özi qabul qiladi
• C. Yöq, lekin ota avval sudga murojaat qilib, keyin körişişi mumkin
• D. Yöq, aliment qarzdorligi bolaning ota bilan körişiş huquqini bekor qilmaydi

TO‘G‘RI: D
Oila kodeksining 76-moddasiga asosan, bola bilan birga yaşayotgan ota (ona) bolaning ona (ota)si bilan körişişiga, agar bu bolaning soğliği va axloqiy kamolotiga zarar keltirmasa, qarşilik qilmasligi kerak. U.M. Maxmudxodjayeva ta’kidlaganidek, aliment qarzdorligi va muloqot huquqi ikki mustaqil huquq bölib, biri ikkinçisini avtomatik bekor qilmaydi.

5. Bolaning ota-onasi vafot etgan. Bola xolasi qaramoğida yaşaydi. Bolaning bobosi va buvisi nevarasi bilan körişişni xohlaydi, lekin xola bunga ruxsat bermayapti. Bobo va buvi öz huquqlarini qanday tiklaşi mumkin?

- A. Vasiylik va homiylik organiga murojaat qilib, xolani majbur qilişni söraydi
- B. Içki işlar organiga xolani jinoiy javobgarlikka tortişni sörab murojaat qiladi
- C. Bolani xolasidan yaşirinça olib ketişga haqli
- D. Prokuraturaga bolani mehribonlik uyiga topşirişni sörab ariza yozadi

TO‘G‘RI: A
Oila kodeksining 77-moddasiga köra, bobo, buvi va boşqa yaqin qarindoşlar bola bilan körişib turiş huquqiga ega. Agar bolani qaramoğiga olgan şaxs bunga imkoniyat bermasa, vasiylik va homiylik organi uni bunday imkoniyat berişga majbur qilişi mumkin. Qaror bajarilmasa, sudga murojaat qilinadi.

6. 12 yoşli bola internetda öz joniga qasd qilişni tarğib qiluvçi öyinlarga qiziqib qoldi. Ota-ona buni bilib, bolaning internetdan foydalanişini çeklab qöydi. Bola esa "bu mening axborot olish huquqimni buzish", deb e’tiroz bildirdi. Qonunçilik va muallif yondaşuviga köra, ota-onaning harakati qanday baholanadi?

- A. Ota-ona bolaning axborot oliş huquqini buzgan hisoblanadi
- B. Ota-ona faqat sud qarori bilan internetni çeklaşi mumkin
- C. Ota-ona bolani uning soğliğiga zarar yetkazuvçi axborotdan himoya qiliş majburiyatini bajargan
- D. Ota-ona bolaning şaxsiy hayotiga daxl qilgani uçun ma’muriy javobgarlikka tortiladi

TO‘G‘RI: C
"Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida"gi Qonunga va U.M. Maxmudxodjayeva monografiyasiga köra, ota-ona bolaning soğliği, ruhiy va axloqiy kamolotiga zarar yetkazuvçi, xususan, öz joniga qasd qilişni tarğib qiluvçi axborotlardan himoya qilişga haqli va şart. Bu bolaning axborot oliş huquqini buziş emas, balki uni himoya qilişdir.

7. Ota muttasil içkilikbozlikka mubtalo bölgan va bolalariga nisbatan şafqatsiz muomalada bölib keladi. Onaning arizasiga köra, sud otani ota-onalik huquqidan mahrum qildi. Bu holatda otaning bolaga ta’minot beriş (aliment tölaş) majburiyati nima böladi?

- A. Ota-onalik huquqidan mahrum qilingani uçun aliment tölaşdan ozod qilinadi
- B. Aliment miqdori yarmiga qisqartiriladi
- C. Alimentni davlat tölab beradi
- D. Aliment tölaş majburiyati saqlanib qoladi

TO‘G‘RI: D

Oila kodeksining 81-moddasiga asosan, ota-onalik huquqidan mahrum qilinişi ota-onani öz bolasiga ta’minot beriş majburiyatidan ozod qilmaydi. Sud ota-onalik huquqidan mahrum qiliş töğrisidagi işni körişda bolaning ta’minoti uçun aliment undiriş masalasini ham hal qiladi.

8. Onaning ruhiy kasalligi kuçayib, bolani özi bilan qoldiriş bola uçun xavfli holatga keldi. Biroq onaning xatti-harakatlarida ayb yöq. Vasiylik va homiylik organi qanday çora körişi maqsadga muvofiq?

- A. Onaning ota-onalik huquqini çeklaş (bolani oliş) böyiça sudga da’vo kiritadi
- B. Onani ota-onalik huquqidan mahrum qiliş böyiça sudga da’vo kiritadi
- C. Onani jinoiy javobgarlikka tortişni söraydi
- D. Bolani onada qoldirib, faqat tibbiy nazorat örnatadi

TÖĞRI: A
Oila kodeksining 83-moddasiga köra, bolani ota-ona bilan qoldiriş ularga boğliq bölmagan sabablarga köra (ruhiyatning buzilişi yoki boşqa surunkali kasallik) bola uçun xavfli bölsa, sud ota-onalik huquqidan mahrum qilmay turib, bolani oliş töğrisida (ota-onalik huquqini çeklaş) hal qiluv qarori çiqarişi mumkin.

9. 14 yoşli bolaga bobosi nomidan kvartira hadya qilindi. Ota-ona özlarining bankdagi kreditini yopiş maqsadida uşbu kvartirani sotmoqçi. Ota-ona bunga haqlimi?

- A. Ha, ota-ona bolaning qonuniy vakili sifatida uning mulkini erkin tasarruf etadi
- B. Ha, agar bola öz roziligini yozma ravişda bersa
- C. Yöq, kvartira bolaning mulki hisoblanadi va uni ota-onaning qarzi uçun sotişga yöl qöyilmaydi
- D. Yöq, kvartira faqat bola 18 yoşga tölgandan keyin sotilişi mumkin, ungaça heç kim sota almaydi

TÖĞRI: C
U.M. Maxmudxodjayeva taqdimotidagi kazusga va qonunçilikka köra, bola öziga hadya qilingan mulkning mustaqil egasi hisoblanadi. Ota-ona va bolaning mulki alohida. Ota-ona qonuniy vakil bölsa-da, vasiylik va homiylik organining ruxsatisiz va bolaning manfaatiga zid ravişda (öz qarzini yopiş uçun) bolaning mulkini sotişga haqli emas.

10. Mahalla faollari qöşni xonadonda ota özining 6 yoşli bolasini muntazam ravişda qattiq kaltaklayotganini va bolaning hayotiga bevosita xavf tuğilganini aniqlaşdi. Qonunçilikka köra, vasiylik va homiylik organi zudlik bilan qanday harakat qilişi kerak?

- A. Ota bilan tuşuntiriş işlari olib borib, bolani uyda qoldiradi
- B. Faqat prokuror ruxsat bergandan keyingina bolani olib qöyadi
- C. Bolani mehribonlik uyiga joylaştirib, işni yopadi
- D. Bolani zudlik bilan olib qöyadi va 7 kun içida sudga da’vo kiritadi

TÖĞRI: D
Oila kodeksining 87-moddasiga asosan, bolaning hayoti va soğliğiga bevosita xavf ostida qolganda vasiylik va homiylik organi bolani zudlik bilan olişga haqli. Şundan söng tezda prokurorga xabar berişi

va yetti kun içida ota-onalik huquqidan mahrum qiliş yoki çeklaş töğrisida sudga da’vo bilan murojaat etişi şart.

11. Ota-ona yangi tuğilgan farzandiga "Covid" kabi ğayrioddiy ism qöymoqçi. U.M. Maxmudxodjayevaning ilmiy taklifiga köra, bunday vaziyatda qanday yöl tutilişi kerak?

• A. Bunday ismlar bolaning manfaatlariga zid bölgani uçun qonunçilikda ularni taqiqlovçi normalar joriy etilişi kerak

• B. FHDYo organi ota-onaning xohişini sözsiz bajarişi şart

• C. Bola 10 yoşga tölgunça bu ism bilan yaşab, keyin özi özgartirişi kerak

• D. Sud orqali ota-onaning psixologik holati tekşirilişi lozim

TÖĞRI: A

U.M. Maxmudxodjayeva öz monografiyasida bolaga raqamlar, belgilar, qisqartmalar, hayvon nomlari, kasalliklar yoki milliy mentalitetga yot bölgan ma’nosiz sözlarni ism sifatida qöyişni taqiqlovçi normalarni Oila va Fuqarolik kodekslariga kiritişni ilmiy taklif sifatida ilgari surgan. Bu bolaning kelajakda jamiyatda kamsitilmasligi va ustun manfaatlarini himoya qilişga xizmat qiladi.

12. Ona ota-onalik huquqidan mahrum qilingan edi. Oradan 2 yil ötib, u davolandi, turmuş tarzini özgartirdi va 11 yoşli farzandiga nisbatan ota-onalik huquqini tiklaşni sörab sudga murojaat qildi. Qonunçilikka köra, sud qaror qabul qilişida qanday muhim şart talab etiladi?

• A. Faqat vasiylik va homiylik organining ijobiy xulosasi yetarli

• B. Ota-onalik huquqini umuman tiklab bölmaydi

• C. Bolaning roziligi talab qilinadi, çunki u 10 yoşga tölgan

• D. Faqat prokurorning ruxsati bilan huquq tiklanadi

TÖĞRI: C

Oila kodeksining 82-moddasiga köra, ota-onalik huquqini tiklaş sud tartibida amalga oşiriladi. Bunda ön yoşga tölgan bolaga nisbatan ota-onalik huquqining tiklanişiga faqat uning roziligi bilan yöl qöyiladi. Agar bola farzandlikka olingan bölsa, huquqni tiklaşga yöl qöyilmaydi.

13. Ota-ona ajraşgan. Bola ona bilan yaşaydi va ular boşqa davlatga köçib ketişdi. Ota bola bilan muntazam körişiş imkoniyatiga ega emas. U.M. Maxmudxodjayevaning monografiyasida uşbu muammoni hal qiliş uçun qanday zamonaviy usulni qonunçilikka kiritiş taklif qilingan?

• A. Bolani har yili 6 oy otasi bilan yaşaşga majbur qiliş

• B. Otani ota-onalik huquqidan çeklaş, çunki u bola tarbiyasida qatnaşa olmaydi

• C. Xalqaro sud orqali bolani otasiga qaytariş

• D. "Virtual tashrif" (AKT orqali muloqot) tartibini qonunçilikda belgilaş va onaga bu muloqot uçun şaroit yaratiş majburiyatini yuklaş

TÖĞRI: D

Muallif monografiyasida globallaşuv va migratsiya şaroitida alohida yaşayotgan ota-onaning huquqlarini ta’minlaş uçun Oila kodeksining 76-moddasiga "virtual tashrif" (axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali muloqot qiliş) huquqini va ikkinçi ota-onaga bunga şaroit yaratiş majburiyatini kiritişni ilmiy taklif sifatida ilgari surgan.

14. 16 yoşli qiz va 17 yoşli yigit qonuniy nikohdan ötmasdan farzand körişdi. Ularning onaligi va otaligi belgilandi. Ular öz farzandiga nisbatan ota-onalik huquqlarini mustaqil amalga oşirişga haqlimi?

- A. Ha, ular 16 yoşga tölganliklari va otalik/onalik belgilangani uçun huquqlarini mustaqil amalga oşirişga haqli
- B. Yöq, ular 18 yoşga tölmagunça huquqlarni mustaqil amalga oşira olmaydi
- C. Yöq, faqat qonuniy nikohdan ötgan voyaga yetmaganlargina bu huquqqa ega
- D. Ha, lekin faqat vasiylik organining doimiy nazorati ostida

TÖĞRI: A
Oila kodeksining 72-moddasiga asosan, özaro nikohda bölmagan voyaga yetmagan ota-ona ulardan bola tuğilganda hamda ularning onaligi va (yoki) otaligi belgilanganda ön olti yoşga tölişlari bilan ota-onalik huquqlarini mustaqil ravişda amalga oşirişga haqlidirlar.

OÇIQ SAVOLLAR
15. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda bolaning şaxsiy hayoti va ma’lumotlarini himoya qilişda ota-onaning şaxsiy nomulkiy majburiyatlari qanday namoyon böladi? Qonunçilikka qanday özgartirişlar kiritiş taklif etilmoqda?

NAMUNA JAVOB
Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari şaroitida bolalarning şaxsiy nomulkiy huquqlarini, xususan, ularning axborot xavfsizligini ta’minlaş ota-onalarning eng muhim majburiyatlaridan biriga aylanmoqda. Oila kodeksining 73-moddasiga köra, ota-ona bolaning soğliği, ruhiy va ma’naviy kamoloti uçun javobgardir. Biroq, qonunçilikda bevosita axborot xavfsizligini ta’minlaş majburiyati aniq körsatilmagan. Amaliyotda bolalar internet tarmoğida turli xavflarga (kiberbulling, zararli kontent, şaxsiy ma’lumotlarning tarqalişi) duç kelmoqda. Ota-onalar bolaning qanday ma’lumot olayotganini nazorat qilişi, zararli axborotdan himoya qilişi şart. Muallifning ilmiy yondaşuviga köra, ota-onaning bolalar oldidagi şaxsiy nomulkiy huquq va majburiyatlari doirasini kengaytiriş zarur. Muqobil yondaşuv sifatida ba’zilar axborot xavfsizligi faqat davlat va ta’lim muassasalarining vazifasi deb hisoblaydi, biroq bola eng köp vaqtini oilada ötkazadi. Şu sababli, muallif tomonidan Oila kodeksiga ota-onalarning bolani zararli axborotlardan himoya qiliş majburiyatini kiritiş taklif etiladi. Bu ota-onalarga bolaning yoşiga töğri kelmaydigan ma’lumotlarga kirişini çeklaş majburiyatini yuklaydi va bolaning ruhiy hamda jismoniy daxlsizligini ta’minlaşga xizmat qiladi.

16. Ota-onalik huquqini çeklaş va ota-onalik huquqidan mahrum qiliş örtasidagi asosiy huquqiy va amaliy farqlar nimalardan iborat? Qaysi holatda qaysi çora bola manfaatlariga köproq xizmat qiladi?

NAMUNA JAVOB

Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş va uni çeklaş oila huquqidagi eng keskin çoralar bölib, ularning asosiy maqsadi bolaning huquq va manfaatlarini himoya qilişdir. Oila kodeksining 79-moddasiga asosan, ota-onalik huquqidan mahrum qiliş ota-onaning aybli xatti-harakatlari (aliment tölaşdan böyin tovlaş, şafqatsiz muomala, muttasil içkilikbozlik va h.k.) mavjud bölganda qöllaniladi va bu ota-onani bola bilan boğliq barça huquqlardan uzil-kesil mahrum qiladi. Ota-onalik huquqini çeklaş esa (83-modda) köpinça ota-onaning aybisiz (masalan, ruhiy kasallik, oğir holat) bola uçun xavf tuğilganda yoki mahrum qiliş uçun yetarli asoslar bölmaganda, ogohlantiriş çorasi sifatida qöllaniladi. Çeklaşda ota-ona bolani şaxsan tarbiyalaş huquqidan vaqtinça mahrum böladi, lekin huquqlar butunlay yöqotilmaydi. Muqobil yondaşuvda ba’zi mutaxassislar har qanday xavf holatida darhol mahrum qilişni yoqlaydi. Biroq, bola manfaatlarining ustuvorligi tamoyiliga köra (Bola huquqlari töğrisidagi konvensiya), bolani oilasidan ajratiş sönggi çora bölişi kerak. Ota-onalik huquqini çeklaş ota-onaga öz xulq-atvorini önglaş uçun 6 oylik imkoniyat beradi. Bu çora oilani saqlab qoliş va bolaning öz biologik ota-onasi bilan yaşaş huquqini ta’minlaş nuqtai nazaridan köproq insonparvar va bola manfaatlariga mos keladi.

17. Bolaning öz fikrini ifoda etiş huquqi qanday amalga oşiriladi va nima uçun qonunçilikda aynan 10 yoşdan boşlab bolaning roziligi talab qilinadigan holatlar belgilangan? Bu yoş senzi pasaytirilişi kerakmi?

NAMUNA JAVOB

Oila kodeksining 68-moddasiga köra, oilada bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday masala hal qilinayotganda bola öz fikrini erkin ifoda qilişga haqli. Vakolatli organlar bolaning yoşidan qat’i nazar uning fikrini körib çiqişi şart. Biroq, ism va familiyani özgartiriş (70-modda) yoki ota-onalik huquqini tiklaş (82-modda) kabi jiddiy masalalarda qonun aynan 10 yoşga tölgan bolaning qat’iy roziligini talab qiladi. Buning sababi şundaki, psixologik va ijtimoiy jihatdan 10 yoşli bola öz harakatlarining oqibatlarini anglaş, şaxsiy xohiş-irodasini mustaqil şakllantiriş qobiliyatiga ega deb hisoblanadi. Ön yoşdan boşlab bolaning fikri şunçaki inobatga olinadigan omil emas, balki huquqiy oqibat tuğdiruvçi iroda ifodasi hisoblanadi. Muqobil yondaşuv sifatida, muallif monografiyasida xorijiy tajribaga (masalan, Ukraina, Şveysariya) asoslanib, bolaning fikrini hisobga oliş yoşini 7 yoşgaça pasaytiriş va bolaning fikri talab etiladigan işlar röyxatini kengaytiriş (masalan, ota-onalik huquqidan mahrum qilişda, qarindoşlar bilan körişişda) taklif etiladi. Çunki hozirgi akseleratsiya va axborotlaşuv davrida bolalar ança erta ijtimoiy yetuklikka erişmoqda. Bu taklif bolaning öz taqdiriga oid masalalarda faol subyekt sifatidagi iştirokini yanada kuçaytiradi.

Glossariy

ŞAXSIY NOMULKIY HUQUQLAR

Bolaning tuğilişi bilan vujudga keladigan, undan ajralmas bölgan, jamiyatda şaxsni individuallaştirişga xizmat qiladigan va qonun bilan qöriqlanadigan nomoddiy huquqlar tizimi.

Misol: Bolaning ism olişi va ota-onasi bilan muloqot qilişi uning şaxsiy nomulkiy huquqlaridan hisoblanadi.

Boğliq atamalar: Oila, Bola huquqlari

OTA-ONALIK HUQUQIDAN MAHRUM QILIŞ
Ota-onaning öz majburiyatlarini bajarmasligi, bolaga şafqatsiz munosabatda bölişi yoki uning hayotiga xavf tuğdirişi oqibatida sud tartibida bolaga nisbatan barça huquqlardan mahrum etilişi.

Misol: Sardor muttasil spirtli içimlik iste’mol qilib, bolalariga jismoniy zöravonlik körsatgani uçun sud tomonidan ota-onalik huquqidan mahrum qilindi.

Boğliq atamalar: Ota-onalik huquqini çeklaş, Vasiylik

OTA-ONALIK HUQUQINI ÇEKLAŞ
Bolaning eng ustun manfaatlarini hisobga olgan holda, ota-onani huquqidan mahrum qilmay turib, bolani ulardan sud qarori asosida olib qöyiş çorasi.

Misol: Onaning ruhiy kasalligi sababli bolaning hayotiga xavf tuğilganda, sud uning ota-onalik huquqini çeklaş töğrisida qaror çiqardi.

Boğliq atamalar: Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş

BOLANING ÖZ FIKRINI BILDIRIŞ HUQUQI
Oilada bolaning manfaatlariga taalluqli har qanday masala hal qilinayotganda, şuningdek sud yoki ma’muriy muhokama jarayonida bolaning öz qaraşlarini erkin ifoda etiş imkoniyati.

Misol: Ota-ona ajraşayotganda, ön yoşga tölgan Anvar sudda onasi bilan yaşaş istagini bildirdi va sud buni inobatga oldi.

Boğliq atamalar: Bola huquqlari

AXBOROT XAVFSIZLIGI
Bolaning soğliği, aqliy va ruhiy rivojlanişiga zarar yetkazuvçi, jumladan, zöravonlik va şafqatsizlikni tarğib qiluvçi ma’lumotlardan himoyalaniş holati.

Misol: Ota-ona öz farzandining internetdagi zararli öyinlar va tahdidlardan himoya qilinişini ta’minlaş maqsadida maxsus nazorat dasturlarini örnatdi.

Boğliq atamalar: Şaxsiy nomulkiy huquqlar

OILAVIY ZÖRAVONLIK
Oila a’zolaridan birining boşqasiga nisbatan jismoniy, ruhiy, jinsiy yoki iqtisodiy ta’sir ötkaziş orqali uning huquq va manfaatlarini buzadigan ğayriqonuniy xatti-harakati.

Misol: Otasi tomonidan doimiy ravişda haqorat qilinişi va kamsitilişi bolaga nisbatan oilaviy ruhiy zöravonlik hisoblanadi.

Boğliq atamalar: Ruhiy zöravonlik, Jismoniy zöravonlik

RUHIY ZÖRAVONLIK

Bolani masxaralaş, tahqirlaş, doimiy tanqid qiliş, qörqitiş kabi yöllar bilan uning ruhiy va ma’naviy kamol topişiga şafqatsiz ta’sir körsatiş.

Misol: Ögay onaning bolani doimiy ravişda kamsitib, uy qamoği bilan qörqitişi ruhiy zöravonlik sifatida baholanadi.

Boğliq atamalar: Oilaviy zöravonlik

BOLANING HIMOYAGA BÖLGAN HUQUQI
Bolaning öz huquq va qonuniy manfaatlarini ota-onasi, vasiylik organi, prokuror yoki sud orqali himoya qiliş, şuningdek suiiste’molliklardan himoyalaniş huquqi.

Misol: Ota-onasi unga ta’lim beriş majburiyatini bajarmaganida, ön tört yoşli Vali mustaqil ravişda sudga murojaat qildi.

Boğliq atamalar: Vasiylik va homiylik organi

VASIYLIK VA HOMIYLIK ORGANI
Ota-ona qaramoğidan mahrum bölgan bolalarning huquq va manfaatlarini himoya qiluvçi, ularni oilaga yoki muassasaga joylaştirişni ta’minlovçi davlat organi.

Misol: Ota-onasi huquqidan mahrum qilingan bolaning keyingi taqdiri vasiylik va homiylik organi tomonidan hal etildi.

Boğliq atamalar: Homiylik, Vasiylik

ALOHIDA YAŞAYOTGAN OTA (ONA) HUQUQI
Boladan alohida yaşaydigan ota yoki onaning bola bilan körişiş, uning tarbiyasida qatnaşiş va ta’lim olişi masalalarini hal etişda iştirok etiş huquqi.

Misol: Nikohdan ajraşgan ota har dam oliş kunlari öz farzandi bilan körişiş va uni aylanib keliş huquqidan foydalanadi.

Boğliq atamalar: Ota-onalik huquqi

Xronologiya

Bola huquqlari va ota-onalik munosabatlari rivojlanişi

1989 · BOLA HUQUQLARI TÖĞRISIDAGI KONVENSIYA
BMT tomonidan qabul qilingan uşbu xalqaro hujjat bolani 18 yoşga tölmagan şaxs sifatida ta’riflab, uning yaşaş, ism oliş va himoyalaniş huquqlarini belgiladi.

Ahamiyati: Bolalar huquqlarini xalqaro darajada kafolatlagan asosiy hujjat.

1998 · ÖZBEKISTON RESPUBLIKASINING OILA KODEKSI

> Özbekistonda oilaviy munosabatlarni, jumladan, bolalarning şaxsiy nomulkiy huquqlari va ota-onaning majburiyatlarini tartibga soluvçi asosiy qonun hujjati qabul qilindi.

Ahamiyati: Milliy oila huquqi tizimining huquqiy poydevori yaratildi.

> **2008 · BOLA HUQUQLARINING KAFOLATLARI TÖĞRISIDA**
> Bolaning şaxsiy nomulkiy huquqlarini, jumladan, axborot oliş, himoyalaniş va öz fikrini bildiriş kafolatlarini mustahkamlovçi maxsus qonun qabul qilindi.

Ahamiyati: Bolalar huquqlarini davlat tomonidan himoya qiliş mexanizmlari kuçaytirildi.

> **2017 · ZARARLI AXBOROTDAN HIMOYA QILIŞ**
> Bolalarni ularning soğliğiga zarar yetkazuvçi axborotdan himoya qiliş töğrisidagi qonun qabul qilinib, zararli kontent turlari va ularni çeklaş tartibi belgilandi.

Ahamiyati: Axborot xavfsizligi sohasida bolalar himoyasi qonuniylaştirildi.

> **2026 · BOLA MANFAATLARINING USTUVORLIGI**
> Oila kodeksiga kiritilgan özgartirişlar orqali sudda va oilada bola manfaatlarining eng ustunligi hamda uning fikrini inobatga oliş qoidalari mustahkamlandi.

Ahamiyati: Bola huquqlari zamonaviy xalqaro standartlarga töliq moslaştirildi.

Mind-map

Ota-ona va bola munosabatlari

- Bolaning huquqlari: Oila kodeksida kafolatlangan asosiy şaxsiy huquqlar.
- — Oilada yaşaş: Ota-onasi bilan birga yaşaş va tarbiyalaniş huquqi (OK 65-modda).
- — Fikr bildiriş: Öz manfaatlariga taalluqli masalalarda sözlaş huquqi (OK 68-modda).
- — — Yoşdan qat’i nazar: Sud va organlar bolaning fikrini eşitişi şart.
- — — 10 yoşdan rozilik: Ism özgartiriş va huquqni tiklaşda bolaning roziligi şart.
- — Ism va familiya: Tuğilganda ism, ota ismi va familiya oliş huquqi (OK 69-modda).
- — — Özgartiriş tartibi: 16 yoşgaça ota-ona arizasiga köra FHDYO orqali özgartiriladi.
- — Himoyalaniş huquqi: Suiiste’molliklardan va huquqbuzarliklardan himoyalaniş (OK 67-modda).
- Ota-ona huquq va majburiyatlari: Bolaga nisbatan teng huquq va majburiyatlar (OK 71-modda).
- — Teng huquqlilik: Ota va ona bolaga nisbatan bir xil mas’uliyatga ega.
- — Ta’lim va tarbiya: Bolaning kamoloti uçun javobgarlik (OK 73-modda).
- — — Ustun huquq: Boşqa barça şaxslarga nisbatan ustun huquqqa ega.
- — — Ta’limni ta’minlaş: Qonunçilikda belgilangan ta’lim olişini ta’minlaşi şart.
- — Qonuniy vakillik: Sud va boşqa organlarda bolaning manfaatlarini himoya qiliş (OK 74-modda).

- Alohida yaşaş holati: Ota-ona ajraşganda huquqlarni amalga oşiriş (OK 76-modda).
- — Muloqot qiliş: Bola bilan körişiş va tarbiyasida qatnaşiş huquqi.
- — — Yozma kelişuv: Ota-ona muloqot tartibi böyiça kelişuv tuzişi mumkin.
- — — Sud orqali hal etiş: Nizo kelib çiqqanda sud vasiylik organi iştirokida hal qiladi.
- — Axborot oliş: Ta’lim va tibbiyot muassasalaridan bola haqida ma’lumot oliş.
- — Qarindoşlar huquqi: Bobo, buvi va boşqa qarindoşlarning körişiş huquqi (OK 77-modda).
- Xavfsizlik va himoya: Bolani zamonaviy tahdidlar va zöravonlikdan asraş.
- — Axborot xavfsizligi: Zararli ma’lumotlar va internet xavflaridan himoya qiliş.
- — — Ota-ona nazorati: Bolaning axborot iste’molini kuzatiş va çeklaş majburiyati.
- — Oilaviy zöravonlik: Bolaga nisbatan qilinadigan tazyiq turlari.
- — — Ruhiy zöravonlik: Haqoratlaş, kamsitiş va qörqitiş orqali ta’sir ötkaziş.
- — — Jismoniy zöravonlik: Kuç işlatiş yoki tan jarohati yetkaziş.
- Javobgarlik çoralari: Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş va çeklaş tartibi.
- — Huquqdan mahrum qiliş: Ota-onalik burçini bajarmaslik oqibati (OK 79-modda).
- — — Asoslar: Aliment tölamaslik, şafqatsizlik, jinoyat sodir etiş.
- — — Oqibatlar: Bola bilan yaşaş va imtiyozlardan mahrum böliş, lekin ta’minot saqlanadi.
- — Huquqni çeklaş: Bolani xavfdan asraş uçun vaqtinça olib qöyiş (OK 83-modda).
- — — Xavfli holat: Ota-onaga boğliq bölmagan kasallik yoki xulq-atvor xavfi.
- — Huquqni tiklaş: Xulq-atvor özgarganda sud orqali tiklaş (OK 82-modda).

Tuşuntiriş va sxema

Ota-onalik huquqidan mahrum qiliş jarayoni

DIAGRAMMADAGI BOĞLANIŞLAR

- Majburiyatni bajarmaslik ’Xabar beriş ’Vasiylik va homiylik organi
- Zöravonlik körsatiş ’Xabar beriş ’Vasiylik va homiylik organi
- Vasiylik va homiylik organi ’Da’vo kiritiş ’Sud muhokamasi
- Prokuror ’Iştirok etiş ’Sud muhokamasi
- Bola manfaati ustuvorligi ’Asosiy mezon ’Sud muhokamasi
- Sud muhokamasi ’Hal qiluv qarori ’Huquqdan mahrum böliş
- Huquqdan mahrum böliş ’Majburiyat saqlanadi ’Aliment tölaş majburiyati
- Huquqdan mahrum böliş ’Xulq özgarganda ’Huquqni tiklaş imkoniyati
- Huquqni tiklaş imkoniyati ’Yangi da’vo ’Sud muhokamasi

Manbalar

UŞBU MAVZU MANBALARI

O‘zbekiston Respublikasining Oila kodeksi (30.04.1998) — https://lex.uz/docs/104720

“Bola huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-139 (07.01.2008) — https://lex.uz/docs/1297318

Bola huquqlari to‘g‘risidagi konvensiya (BMT, 20.11.1989) — https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child

“Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun, O‘RQ-547 (02.07.2019) — https://lex.uz/docs/4396419

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR (DASTURDAN)

• Maxmudxodjayeva U.M. Ota-ona va bolalar o‘rtasidagi shaxsiy-nomulkiy munosabatlarni huquqiy tartibga solish: monografiya. – Toshkent: Impress media, 2024. – 180 b.

• Babajonova D.I., Qilichev X.M., Maxmudxodjayeva U.M., Orazimbetov R.M. Oila huquqi: Darslik. – T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2026. – 220 b. IV bob.

Iqtibos keltirişdan oldin har bir manbani uning amaldagi rasmiy matni bilan soliştiring.

Öquv matni ta’lim maqsadida sun’iy intellekt yordamida tayyorlangan. Bu yuridik maslahat emas; iqtibos keltirişdan oldin birlamçi manbalar bilan tekşiring. Toşkent davlat yuridik universiteti · Oila va meros huquqi.

OXFORDER LLC tomonidan yaratilgan · Naşr 2026.11